

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 13 (2014)

Special Issue - Life Skills

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΗΠΙΟΥ: Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ «ΠΡΟΤΥΠΟΥ»

Σταματία Παπαδημητρίου (Stamatia Paradimitriou)

doi: [10.12681/icw.17989](https://doi.org/10.12681/icw.17989)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδημητρίου (Stamatia Paradimitriou) Σ. (2014). ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΗΠΙΟΥ: Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ «ΠΡΟΤΥΠΟΥ». *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 393-400.
<https://doi.org/10.12681/icw.17989>

Παπαδημητρίου Σταματία, Διδάκτορας στις Επιστήμες της Αγωγής, Σχολική Σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΗΠΙΟΥ: Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ «ΠΡΟΤΥΠΟΥ»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατανόηση του “προτύπου” του νηπίου είναι συνάρτηση και της συστηματικής διερεύνησης της ιστορίας του. Από μια τέτοια οπτική θα παρουσιάσω, με βάση το περιεχόμενο των εκθέσεων επιθεωρητών (Νομός Θεσπρωτίας, 1945-1982) τα δεδομένα για τα χαρακτηριστικά του “προτύπου” του νηπίου. Η ανακοίνωσή μου επιχειρεί ν’ απαντήσει στα επόμενα ερωτήματα: Το πρότυπο του νηπίου, την περίοδο 1945-1982, τροποποιήθηκε διαχρονικά; Τι είδους γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις οφείλουν από την άποψη του προτύπου να ενσωματώσουν τα νήπια μέσα από την καθημερινή πράξη του νηπιαγωγείου; Ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι που σχετίζονται, που δρουν και μεταβάλλουν την θεωρούμενη πρότυπη συμπεριφορά για τα νήπια σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές; Υπάρχουν σχέσεις ανάμεσα στις παραλλαγές των μορφών κοινωνικοποίησης των νηπίων από την άποψη των προτύπων και σε φαινόμενα εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ά.; Με βάση τα ερωτήματα αυτά υπέβαλα το περιεχόμενο των εκθέσεων σε συστηματική διερεύνηση με την τεχνική της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Στη συνέχεια επιχείρησα να ερμηνεύσω τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν, συσχετίζοντάς τα με τις αντίστοιχες εκπαιδευτικές, ιδεολογικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Προσχολική Εκπαίδευση, Προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη, Πρότυπο νηπίου, Επιθεωρητές

KINDERGARTEN CHILDREN: THE CONSTRUCTION OF THE “IDEAL MODEL”

ABSTRACT

The Kindergarten children’ “ideal model” conception is related to a systematic research of its history. Considering this, I am going to present the data concerning the characteristics of “ideal model”, based on the inspector’s reports’ content (Prefecture of Thesprotia, 1945-1982). My paper attempts to answer the following questions: Was the “ideal model” modified overtime, during the period of 1945-1982? What kind of knowledge, skills and attitudes should the children include throughout their daily practice at the kindergarten, in terms of the “ideal model”? What are the factors related, that influence and alter the perceived children’ standard behavior in specific historical moments? Is there any relation among the several variations of children’ socialization forms in terms of “ideal models” and educational, social, political events etc? Based on these questions, I have submitted the content of the reports to systematic examination using the technique of qualitative content analysis. Then, I have attempted to interpret the findings which have come up, by associating them with the respective educational, ideological, political and economic conditions.

KEYWORDS

Early Childhood Education, Individual and Social Development, Kindergarten children, Ideal model, Inspectors

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σημερινή συζήτηση για τους παράγοντες, που προσδιορίζουν ή συμβάλλουν στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη του νηπίου, αποτυπώνεται τόσο στη στοχοθεσία και το περιεχόμενο του νέου αναλυτικού προγράμματος για το νηπιαγωγείο όσο και στη σύστοιχη βιβλιογραφία.

Στο αναλυτικό πρόγραμμα, που εφαρμόζεται στα νηπιαγωγεία και ειδικότερα στο Πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων Μελέτης Περιβάλλοντος ανάμεσα στις βασικές ικανότητες των νηπίων, που επιδιώκεται να αναπτυχθούν στο νηπιαγωγείο, είναι “η ικανότητα συνεργασίας”, “η κατανόηση της αξίας της ομαδικής εργασίας και της από κοινού ανακάλυψης”, “η συνειδητοποίηση της μοναδικότητας [των παιδιών] και ο εντοπισμός των ομοιοτήτων και των διαφορών με τους άλλους και ο σεβασμός αυτών” (ΥΠ.Ε.Π.Θ./Π.Ι., 2002: 17-18). Επιπλέον, στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα (πιλοτική εφαρμογή 2011-13) ως βασικές ικανότητες του νηπίου ορίζονται: “Η επικοινωνία, η δημιουργική και κριτική σκέψη, η προσωπική ταυτότητα και η αυτονομία, οι κοινωνικές ικανότητες και οι ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη” (Π. Σ. Ν. Μέρος 1ο, 2011: 9).

Είναι προφανές πως σε κάθε πρόταση ή μελέτη για την ανάπτυξη των νηπίων, εντοπίζονται και αντιλήψεις για το “πρότυπο” του νηπίου, που έλκουν την καταγωγή τους σε ευρύτερες αντιλήψεις για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Από μια τέτοια οπτική σημαντικές συμβολές για τη μελέτη της παιδικής ηλικίας αποτελούν οι ιστορικές επισκοπήσεις των αντιλήψεων για την παιδική ηλικία όπως π.χ. Ντεμόζ (1977) και Αριές (1990) και τα συνέδρια, που πραγματοποιήθηκαν παλαιότερα με το θέμα αυτό (Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, 1986, Θεοδώρου & Κοντογιάννη (επιμ.), 1999).

Κάτω από το πρίσμα θεωρητικών (Apple, 1986. Bernstein, 1991. Mialaret & Isambert- Jamati, 1999) και εμπειρικών δεδομένων (Luc, 1997. Plaisance, 1986) της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης θα παρουσιάσω, με βάση το περιεχόμενο των εκθέσεων επιθεωρητών για τη λειτουργία των νηπιαγωγείων του Νομού Θεσπρωτίας από το 1945 έως το 1981, τα δεδομένα για τα χαρακτηριστικά του “προτύπου” του νηπίου, όπως αυτά καταγράφονται στις αξιολογικές προτάσεις των τότε επιθεωρητών για τα νήπια και οι οποίες αντανακλούν κυρίως σε θεσμικό επίπεδο γενικότερες αντιλήψεις για τα νήπια. “Πρότυπο” σημαίνει εδώ υπόδειγμα προς μίμηση.

Η ανακοίνωσή μου επιχειρεί ν’ απαντήσει στα επόμενα ερωτήματα: Σύμφωνα με τους επιθεωρητές, το πρότυπο του νηπίου την περίοδο 1945-1981 τροποποιήθηκε και σε ποιο βαθμό διαχρονικά; Τι είδους γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις όφειλαν από την άποψη του προτύπου να ενσωματώσουν τα νήπια μέσα από την καθημερινή πράξη του νηπιαγωγείου; Ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι που σχετίζονται, που δρουν και μεταβάλλουν την θεωρούμενη πρότυπη συμπεριφορά για τα νήπια σ’ αυτές τις συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές; Μπορούν να επισημανθούν σχέσεις ανάμεσα στις παραλλαγές των μορφών κοινωνικοποίησης των νηπίων από την άποψη των προτύπων και σε σύστοιχα φαινόμενα εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ά.;

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, η οποία στηρίζεται στην αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή της γράφουσας (Παπαδημητρίου, 2006), αποτελεί όμως νέα εργασία, προέρχονται κατά κύριο λόγο από ένα “σώμα” εκθέσεων επιθεώρησης νηπιαγωγών - νηπιαγωγείων, οι οποίες εναπόκεινται στο Αρχείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Θεσπρωτίας. Τα χρονικά όρια που καλύπτουν οι συγκεκριμένες εκθέσεις εκτείνονται από το 1945 ως το 1981. Πρόκειται για εκθέσεις επιθεώρησης διδακτικού προσωπικού (711 εκθέσεις νηπιαγωγών και 25 εκθέσεις νηπιοκόμων) και εκθέσεις σχολικών μονάδων (207 εκθέσεις νηπιαγωγείων και 38 εκθέσεις παιδικών σταθμών). Οι εκθέσεις αφορούν 182 νηπιαγωγούς και 10 νηπιοκόμους, 63 νηπιαγωγεία και 6 παιδικούς σταθμούς -νηπιοτροφεία.

Οι εκθέσεις επιθεώρησης αποτελούν, ως γνωστόν, τεκμήρια ιστορίας, που μας επιτρέπουν να ανασυγκροτήσουμε το σχολικό παρελθόν και να υποθέσουμε με περισσότερη ακρίβεια τι συνέβαινε στις αίθουσες των νηπιαγωγείων.

Η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση της εσωτερικής λειτουργίας του νηπιαγωγείου, ειδικότερα για την κατασκευή και προβολή του “προτύπου” του νηπίου, όπως αποτυπώνεται στις εκθέσεις επιθεώρησης, είναι γνωστή ως ποιοτική “ανάλυση περιεχομένου”. Ως μονάδα ανάλυσης ορίστηκε το θέμα, επειδή έκρινα πως είναι η πιο κατάλληλη για την κωδικοποίηση και κατανόηση κειμένων όπως οι εκθέσεις αξιολόγησης.

Στη συνέχεια επιχειρήσα να ερμηνεύσω τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν, συσχετίζοντάς τα με τις αντίστοιχες εκπαιδευτικές, ιδεολογικές, πολιτικές και εν τέλει οικονομικές συνθήκες.

Στις εκθέσεις επιθεώρησης της περιόδου 1945-81 σκιαγραφείται από τους επιθεωρητές η κατάσταση των παιδιών στα νηπιαγωγεία της εποχής και προβάλλεται άμεσα ή έμμεσα μια πρότυπη εικόνα νηπίου, όπως την αντιλαμβάνονται και έμμεσα την αξιολογούν ως πρότυπο μίμησης για τα παιδιά αυτής της

ηλικίας. Έτσι, οι σχετικές καταγραφές των επιθεωρητών μπορούν να ταξινομηθούν στα επόμενα θέματα:

1. Τα χαρακτηριστικά της υγιεινής και της εμφάνισης των νηπίων
2. Τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τη συμπεριφορά των νηπίων και
3. Γενικές κρίσεις για τη γενική επίδοση και τα αποτελέσματα της εργασίας των νηπίων.

Συνοπτικά τα ευρήματα της έρευνας συνθέτουν την επόμενη εικόνα.

1. Ως προς τη θεματική κατηγορία, η υγιεινή κατάσταση των νηπίων, τα οποία φοίτησαν την περίοδο 1945-49, συχνά περιγράφεται με μελανά χρώματα, όπως π.χ. στην έκθεση για το νηπ. Νέας Σελεύκειας (“Ευρέθησαν ωχρά, αδύνατα, καχεκτικά με καταφανή τα ίχνη της κακής διαίτης και της ελονοσίας”: 1947-48). Από το 1964 και ύστερα οι επιθεωρητές κρίνουν πως βελτιώνεται τόσο η υγεία όσο και η καθαριότητα των νηπίων. Ειδικότερα η εμφάνιση των νηπίων τη μεταπολεμική περίοδο αντικατοπτρίζει στις εκθέσεις τη δυσχερή οικονομική κατάσταση των οικογενειών τους. Πρόκειται για θέμα που απασχολεί τους συντάκτες των εκθέσεων τη μεταπολεμική περίοδο, ιδιαίτερα όμως τα χρόνια της δικτατορίας (1968-70). Τη διετία αυτή οι επιθεωρητές εμμένουν στην ομοιόμορφη εξωτερική εμφάνιση των νηπίων (ομοιόμορφη ενδυμασία, κούρεμα μαλλιών). Π.χ για το Β΄ νηπ. Παραμυθιάς (1969-70) διαβάζουμε: “Εμφάνισης αρίστη (φέρουν άπαντα ομοιόμορφον καθαράν ποδιάν με τα αρχικά γράμματα του Νηπιαγωγείου των – Β.Ν.Π.)”.

2. Την περίοδο 1945-53 το ενδιαφέρον των επιθεωρητών επικεντρώνεται σε γνώσεις και δεξιότητες, που έχουν αποκτήσει τα νήπια κατά τη φοίτησή τους στο νηπιαγωγείο και οι οποίες αφορούν κυρίως τη γλωσσική τους εξέλιξη. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες, τις οποίες κατέχουν και χρησιμοποιούν τα νήπια κατά τη φοίτηση στα νηπιαγωγεία, καταγράφονται με μεγαλύτερη συχνότητα και με περισσότερες λεπτομέρειες στις εκθέσεις που συντάχθηκαν μετά τη δοκιμαστική εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος το 1954 και την έκδοση του επίσημου αναλυτικού προγράμματος το 1962. Παράλληλα το ενδιαφέρον των επιθεωρητών επεκτείνεται και αναδεικνύει άλλες γνώσεις των νηπίων, καθόσον εκτός από τη γλωσσική εξέλιξη των νηπίων καταγράφεται στις εκθέσεις η θρησκευτική και η μουσική τους καλλιέργεια, η αριθμητική εξέλιξη και η εξέλιξη της αισθητηριακής τους αντίληψης, όπως π.χ. στην έκθεση για το Νηπ. Πλαταριάς (“Συνδιαλέχθημεν και ημείς μετά των νηπίων, διαπιστώσαντες ότι ταύτα είναι γλωσσικώς καλλιεργημένα και νοητικώς προηγμένα. Ανεγνώριζον μνημονικώς διαφόρους λέξεις και έγγραφον και αριθμούσαν από 1-10. Κατείχον αρκετά παραμύθια, άσματα, προσευχές και ρυθμικά παίγνια. Ανεγνώριζον τα χρώματα και προσδιώριζον την έννοιαν της γεύσεως διαφόρων πραγμάτων”: 1964-65). Με τον τρόπο αυτό, ως το τέλος της δεκαετίας του '60 καταγράφεται συστηματικά και ο βαθμός εφαρμογής του νέου προγράμματος από τις νηπιαγωγούς. Την περίοδο της μεταπολίτευσης το ενδιαφέρον των επιθεωρητών εστιάζεται σε γνώσεις και δεξιότητες (κυρίως γλωσσικές), που αποκτήθηκαν από τα νήπια τη συγκεκριμένη ημέρα της επιθεώρησης.

Οι στάσεις, τις οποίες υιοθέτησαν τα νήπια στο νηπιαγωγείο, όπως καταγράφονται στις εκθέσεις, βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των επιθεωρητών. Αυτή η θεματική προτεραιότητα, η οποία δίνεται σε όλη την περίοδο, φανερώνει πως η υιοθέτηση συγκεκριμένων στάσεων από τα νήπια στο νηπιαγωγείο θεωρείται πως έχει θεμελιώδη σημασία για τη μετέπειτα σχολική ζωή. Ιδιαίτερα η “συναισθηματικότητα”, η “συμμετοχή” και η “ελεύθερη έκφραση” των νηπίων, θεωρούνται καθοριστικής σημασίας στάσεις, που θα πρέπει να καλλιεργηθούν στο νηπιαγωγείο. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την έκθεση για το νηπ. Γραϊκοχωρίου (“Φαίνεται ότι δεν έχουν εθισθή ελευθέρως να κινούνται αλλά γενικώς η απασχόλησις λαμβάνει χαρακτήρα μαθήματος [...] Η απασχόλησις με τα νήπια να λαμβάνη αφελή παιδικόν χαρακτήρα ώστε να μη δεσμεύονται αι φυσικά κινήσεις των παιδιών εις βλάβην της εξελίξεώς των. Ετονίσθη ότι δεν είναι μάθημα η απασχόλησις με τα νήπια – ώστε να φέρη κάπως τον τύπον της σοβαρωτέρας ασχολίας – αλλά χαρά – τρέξιμο – γέλιο – τραγούδι – απασχόλησις δηλ. μεταπίπτουσα κατά μικρά χρονικά διαστήματα από ενός ενδιαφέροντος εις έτερον, ίνα αποφεύγηται σωματική και πνευματική κόπωσις”: (1948-49). Επιπλέον, η “ζωντάνια” και η “ενεργητικότητα” των νηπίων, οι οποίες είναι άμεσα εξαρτώμενες από την κατάσταση της υγείας

τους, καταγράφονται συστηματικά ως το 1970. Το επόμενο διάστημα βασικά προβλήματα υγείας των νηπίων φαίνεται να έχουν επιλυθεί. Όσο προχωρούμε προς τα νεότερα χρόνια, καταγράφονται με μεγαλύτερη συχνότητα οι στάσεις των νηπίων συγκριτικά με παλαιότερες εποχές, στις οποίες το κέντρο βάρους της διδασκαλίας έπεφτε στις γνώσεις. Ιδιαίτερα την περίοδο της μεταπολίτευσης το αποκλειστικό σχεδόν ενδιαφέρον των επιθεωρητών εστιάζεται στις στάσεις, τις οποίες έχουν αποκτήσει τα νήπια. Οι επιθεωρητές δείχνουν ενδιαφέρον για την “ομαδικότητα” και τη “συνεργασία” των νηπίων καθώς και τις στάσεις, που αυτά έχουν υιοθετήσει κατά τη διεξαγωγή μιας συζήτησης. Αντίθετα με ό,τι συνέβαινε το προηγούμενο διάστημα, η “πειθαρχία” και η “τάξη” των νηπίων δεν απασχολούν τους συντάκτες των εκθέσεων την περίοδο της μεταπολίτευσης.

3. Από το 1945 ως το 1974 είναι έκδηλο το ενδιαφέρον των επιθεωρητών για τη γενική επίδοση και τα αποτελέσματα της εργασίας των νηπίων όσο και για τις διαδικασίες, οι οποίες συναρτώνται με τα αποτελέσματα αυτά. Από το 1976 και μετά το ενδιαφέρον τους εστιάζεται αποκλειστικά σχεδόν στα άμεσα αποτελέσματα, χωρίς να επιμένουν στην απόκτηση σταθερών συνηθειών. Η προσοχή των επιθεωρητών στρέφεται στην αφομοίωση και εμπέδωση της ύλης τη μέρα της επιθεώρησης και ταυτόχρονα στον εμπλουτισμό των εμπειριών και των βιωμάτων των νηπίων, όπως π.χ. στην έκθεση για το νηπ. Άνω Προδρομίου (“Τα νήπια εκφράσανε ελεύθερα τις υποκειμενικές τους εντυπώσεις και βιώματα [...] Τα νήπια πήραν αυθόρμητα μέρος στο μάθημα”: 1976-77).

Από τα ανωτέρω συνάγεται πως οι ιδιότητες οι οποίες συνθέτουν το “πρότυπο” του νηπίου παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις κατά περιόδους. Έτσι, την περίοδο 1945-70 το νήπιο θα πρέπει: Να έχει καλή υγεία, να είναι καθαρό με “καλή” εμφάνιση (καλοντυμένο, με κομμένα μαλλιά). Να είναι ικανό να κατανοεί και να χρησιμοποιεί τον προφορικό λόγο. Να έχει ζωντάνια και ενεργητικότητα και παράλληλα να είναι ήσυχο και πειθαρχικό. Να δείχνει προσοχή και ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες, να συμμετέχει και να εκφράζεται ελεύθερα. Ακόμη να είναι συναισθηματικά υγιές και να διατηρεί “καλή” σχέση με τη νηπιαγωγό.

Την περίοδο 1954-74 το νήπιο θα πρέπει με τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο να έχει αποκτήσει συγκεκριμένες γνώσεις (παραμύθια, ποιήματα, τραγούδια, προσευχές, αριθμητικές έννοιες, τα χρώματα και τις γεύσεις των πραγμάτων κλπ.) και δεξιότητες (ζωγραφική, χειροτεχνία, ρυθμικά παιχνίδια και κυρίως την κατανόηση και χρήση του προφορικού λόγου). Από το έτος 1954 ειδικότερα, τα νήπια θα πρέπει να είναι σε θέση να διαβάζουν και να γράφουν ορισμένα γράμματα της αλφαβήτου.

Την περίοδο της δικτατορίας (1967-1974) η καθαριότητα, η ομοιόμορφη εμφάνιση και η απόκτηση “καλών συνηθειών ατομικής και κοινωνικής ζωής” θεωρούνται χαρακτηριστικές ιδιότητες των νηπίων.

Την περίοδο της μεταπολίτευσης το νήπιο με τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο οφείλει να αποκτήσει εμπειρίες και βιώματα, να αφομοιώνει και εμπεδώνει τις γνώσεις που του παρέχονται καθημερινά. Ακόμη, να εκφράζεται ελεύθερα και αυθόρμητα, να συμμετέχει με προθυμία στις δραστηριότητες, να δοκιμάζει θετικά συναισθήματα (χαρά, ενθουσιασμό, αγάπη κ.ά.) και να συνεργάζεται με την ομάδα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μια συγκριτική ανάγνωση των ανωτέρω δεδομένων δείχνει κατ’ αρχήν πως στην εξεταζόμενη περίοδο η “πραγματική” εικόνα των νηπίων μεταβάλλεται αισθητά. Από τα ρακένδυτα και ασθενικά νήπια του 1945 θα οδηγηθούμε μέσα από τις υπηρεσιακές εκθέσεις, στα καλοντυμένα και υγιή νήπια της δεκαετίας του ’80. Παρόμοια μεταβάλλονται αν και όχι με τον ίδιο ρυθμό και την ίδια ευκρίνεια, οι αντιλήψεις των επιθεωρητών για το πρότυπο του νηπίου. Στις εκθέσεις τους συνυπάρχουν και προβάλλονται τόσο οι λεγόμενες “παραδοσιακές εικόνες” – πρότυπα (πειθαρχία, ομοιομορφία, ευταξία κλπ.) όσο και οι λεγόμενες “νεωτερικές” εκδοχές του, που έλκουν την καταγωγή τους στις παιδαγωγικές αντιλήψεις του “σχολείου εργασίας” ή της “νέας αγωγής” (το παιδί κέντρο της δράσης στο νηπιαγωγείο).

Ο συγκριτικός έλεγχος των υποθέσεων, με βάση τα δεδομένα, μπορεί να μας οδηγήσει σε μια αποτύπωση ενός σχήματος ιστορικών συνεχειών – τομών στην εξέλιξη της κατασκευής του «προτύπου» του νηπίου αυτή την περίοδο. Μπορούμε έτσι να διακρίνουμε τέσσερις χρονικές τομές: Η πρώτη αρχίζει από το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και φτάνει έως τις αρχές της δεκαετίας του '60, η δεύτερη συμπεριλαμβάνει τη μεταρρύθμιση του 1964 και τελειώνει με την αρχή της στρατιωτικής δικτατορίας (1967/68), η τρίτη συμπίπτει με την αρχή αυτής της δικτατορίας έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976/77 και η τέταρτη καλύπτει τη μετέπειτα χρονική περίοδο έως την κατάργηση του θεσμού του επιθεωρητή (1982).

Για να μπορέσουμε τώρα να ερμηνεύσουμε τα εν λόγω δεδομένα για τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις, τις οποίες όφειλαν τα νήπια να υιοθετήσουν αυτό το χρονικό διάστημα, πρέπει να τα εντάξουμε σε μια διπλή οπτική ή, μ' άλλα λόγια, σε δύο αλληλοκαλυπτόμενα ευρύτερα πλαίσια: Το επιμέρους, δηλ. την τοπική πραγματικότητα του νομού, από το γεωγραφικό ανάγλυφο έως τις γλωσσικές ιδιαιτερότητές του (σύμφωνα με την απογραφή του 1951, φοιτούν και ξενόφωνα νήπια στο Ν. Θεσπρωτίας) και το γενικό (από τις γενικότερες οικονομικές μεταβολές στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας έως τις ιδεολογικο-πολιτικές συγκρούσεις και τη θεσμική λειτουργία της προσχολικής εκπαίδευσης).

Η επιδίωξη της γλωσσικής “αφομοίωσης – ενσωμάτωσης” των ξενόφωνων νηπίων θα επιταθεί με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου (1949) και την έναρξη της λεγόμενης μετεμφυλιακής περιόδου, η οποία λήγει μόλις μετά τη Μεταπολίτευση (1974). Αυτή η επίταση θα προσλάβει, μέσα σ' αυτές τις νέες συνθήκες, νέο ιδεολογικό περιεχόμενο και θα συνδεθεί κυρίως με την έννοια και την πρακτική της λεγόμενης “εθνικοφροσύνης”, δηλ. όλων εκείνων των αντιλήψεων για την εθνική ιστορία, το κράτος, το κοινωνικό παρόν και φυσικά το σχολείο, τις οποίες επέβαλαν οι νικητές του εμφυλίου πολέμου (Φραγκουδάκη, 1979). Το άρθρο 16 του Συντάγματος του 1952 όριζε συνακόλουθα πως “εις πάντα τα σχολεία μέσης και στοιχειώδους εκπαίδευσης η διδασκαλία αποσκοπεί την ηθικήν και πνευματικήν αγωγήν και την ανάπτυξιν της εθνικής συνειδήσεως των νέων επί τη βάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού” (Δημαράς, 1986: 309-310).

Ήταν, λοιπόν, φανερό πως το περιεχόμενο της γλωσσικής αφομοίωσης των ξενόφωνων νηπίων δεν μπορούσε να παρεκκλίνει από αυτές τις συνταγματικές κατευθύνσεις. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και το λίγο μεταγενέστερο “σχέδιο προγράμματος” για το Νηπιαγωγείο όριζε πως “ως προς τας προσευχάς δέον να καταβάλλεται ιδιαίτερα προσπάθεια” και ακόμα πως “ενδείκνυται όπως λαμβάνεται ιδιαίτερα πρόνοια δια την στοιχειώδη διδασκαλίαν εις τα ξενόφωνα νήπια της ελληνικής γλώσσης” (Χαρίτος, 1996:231, 234). Η Μοντεσσοριανή θεωρητική βάση αυτού του σχεδίου δε φαινόταν, για τους συντάκτες του σχεδίου και κυρίως για το Υπουργείο Παιδείας, να αντιφάσκει με τις νέες συνταγματικές ρυθμίσεις για τους στόχους του σχολείου και τη γλωσσική διδασκαλία (Βλ. το άρθρο 107 του ίδιου Συντάγματος, για την έμμεση επίσημη καθιέρωση της καθαρεύουσας). Θα χρειαστεί να περάσει μια ολόκληρη δεκαετία για να συσχετιστούν ρητά “αι λεκτικά ασκήσεις εις τα νηπιαγωγεία τα οποία φοιτούν ξενόφωνοι μαθηταί” με τον ομόλογο στόχο της εξοικείωσης των μαθητών “προς την κοινήν ομιλουμένην” (σύμφωνα με το Α.Π. που ίσχυσε από το 1962 έως το τέλος της περιόδου, την οποία εξετάζουμε, βλ. Β.Δ. 494, 15 Ιουλίου 1962). Οι νέες ευρύτερες συνθήκες, στην αρχή της δεκαετίας του '60, είχαν αρχίσει μάλλον να περιθωριοποιούν τις γλωσσικές επιταγές του 1952. Είναι προφανές, από την ίδια οπτική, πως το “πρότυπο” του νηπίου διαγράφει υποχρεωτικά μια ομόλογη τροχιά. Από τα ρακένδυτα και καχεκτικά νήπια του τέλους του εμφυλίου πολέμου και συνακόλουθα από τις συχνές υποδείξεις για την εκμάθηση και τήρηση των απαραίτητων και βασικών κανόνων υγιεινής θα οδηγηθούμε σταδιακά στην προβολή του πειθαρχημένου νηπίου. Έτσι, σύμφωνα με το γνωστό Α.Ν. 129/1967 για την Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης, στο νηπιαγωγείο επιδιώκεται, ανάμεσα στ' άλλα, και η “απόκτησις καλών συνηθειών και ίδια καθαριότητος, τάξεως και υπακοής” (ΦΕΚ, 163/25-9-1967, τχ. Α', άρθρο 6).

Σ' αυτό το πρότυπο θα προστεθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και η απαίτηση τα νήπια να είναι ντυμένα ομοιόμορφα και με πολύ κοντά μαλλιά. Όπως τόνιζε τότε χαρακτηριστικά, σε εγκύκλιό του, το

υπουργείο Παιδείας: “Η ομοιόμορφος, σεμνή και ελληνοπρεπής εμφάνισης των μαθητών δέον να αποτελέσει σοβαρόν και επείγον μέλημα. Είναι απαράδεκτος η υπό των μαθητών διατήρησις πλουσίας και απεριποίητου κόμης” (Εγκύκλιος υπ. αρ. 18/27-4-1971 της Επιθεωρήσεως Δημοτικών σχολείων εκπαιδευτικής περιφέρειας Παραμυθιάς).

Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν, όπως τονίσαμε πιο πάνω, ευδιάκριτες μεταβολές μέσα στο χρόνο. Έτσι η καλύτερευση των υλικών όρων λειτουργίας του νηπιαγωγείου (διδασκείρια, εξοπλισμός κτό), η καλύτερευση της υγείας και της ένδυσης – υπόδησης των νηπίων, η τροποποίηση των δραστηριοτήτων των νηπιαγωγών και η αποτύπωση ενός πιο αυθόρμητου κλίματος σε πολλά νηπιαγωγεία του νομού από το τέλος της δεκαετίας του ’60, αν και δεν εγκαινιάζουν ριζικές τομές στην ως τότε λειτουργία των νηπιαγωγείων του, τείνουν, ωστόσο, να διαφοροποιηθούν από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά.

Οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται πια περισσότερο συστηματικά και οργανωμένα στα νηπιαγωγεία – έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή το νέο Α.Π. του 1962 – και ειδικότερα αποτυπώνεται στις επιθεωρητικές εκθέσεις αύξηση του ενδιαφέροντος για δραστηριότητες, όπως το τραγούδι, η μελέτη του περιβάλλοντος, η ζωγραφική, η χειροτεχνία, η μουσική, το κουκλοθέατρο κτό. Μια νέα περίοδος στην άσκηση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής για τα νηπιαγωγεία. συνδέεται καταρχήν σε πολιτικό επίπεδο με το λεγόμενο “κεντρώο διάλειμμα” το 1964 (Σβορώνος, 1994: 148-150).

Αυτή η φανερή τάση των μεταβολών σ’ όλα τα επίπεδα λειτουργίας των νηπιαγωγείων θα ανακοπεί προσωρινά με την εγκαθίδρυση της στρατιωτικής δικτατορίας (1967). Το νέο πνεύμα συμφύρεται συχνά και αναγκαστικά με παραδοσιακές και αυταρχικές αντιλήψεις για το πρότυπο του νηπίου. Εμφανίζονται έτσι νέες αντιφάσεις και νέα αμαλγάματα στη συνολική λειτουργία των νηπιαγωγείων. Από το ένα μέρος όψεις του “σχολείου εργασίας” συναντώνται με τις προδιαγραφές για την “τάξη” στο νηπιαγωγείο (βλ. π.χ. την αντιφατική εγκύκλιο του υπ. Παιδείας, αρ. 56389/28-4-1972 για τη γενίκευση του κουκλοθέατρου στα παιδιά προσχολικής ηλικίας) και από το άλλο οι φιλελεύθερες αστικές αντιλήψεις για το πνεύμα της αλληλεγγύης και της φιλίας, τις οποίες εξέφραζε ο προσκοπισμός χρωματίζονται έντονα με τις “ελληνοχριστιανικές αξίες” (βλ. την υπ. αρ. 66/13-10-1969 εγκύκλιο του επιθεωρητή Παραμυθιάς).

Είναι προφανές πως, στο πλαίσιο της δικτατορικής εξουσίας, η προσπάθεια αναβίωσης της λειτουργίας των κατηχητικών, οι επετειακές εκδηλώσεις του καθεστώτος (21-4-1967) και οι παραδοσιακοί εθνικοί εορτασμοί προσλαμβάνουν νέο ιδεολογικό περιεχόμενο (υπ’ αρ. 67/ 21-10-1969, 72/30-10-1969 και 17/18-4-1972 εγκυκλίου του Επιθεωρητή Παραμυθιάς).

Η λεγόμενη Μεταπολίτευση (1974), που τείνει να φέρει ένα νέο πνεύμα και στην προσχολική εκπαίδευση (Βασιλού – Παπαγεωργίου, 1996) – γεγονός που σε λίγο αποτυπώνεται και στις επιθεωρητικές εκθέσεις – σηματοδοτεί μια νέα φιλελεύθερη φάση για τη λειτουργία των νηπιαγωγείων και διαμορφώνει ομόλογα τις αντιλήψεις για την “πρότυπη” εικόνα του νηπίου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η δόμηση, του “προτύπου” του νηπίου ακολούθησε σε μεγάλο βαθμό το γενικό προσανατολισμό που επιβλήθηκε από την κρατική εκπαιδευτική πολιτική στην εκπαίδευση – άρα και στην προσχολική – και που, τελικά απηχούσε άμεσα ή έμμεσα και στο επίπεδο του σχολείου το συγκεκριμένο συσχετισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων στις διάφορες ιστορικές συγκυρίες της εξεταζόμενης περιόδου. Επρόκειτο για συσχετισμό που κατά διαστήματα ανάλογα με την ιστορική κίνηση οδηγούσε στην επιβολή συντηρητικών και αυταρχικών προτύπων συμπεριφοράς για τα νήπια (π.χ. 1952, 1967). Ο γενικότερος προσανατολισμός τέτοιων συμπεριφορών αποτυπώνεται εξάλλου και στη λογική των εντύπων επιθεώρησης και φυσικά στο περιεχόμενο των παρατηρήσεων – άρα στην εκπαιδευτική ιδεολογία – των ίδιων των επιθεωρητών.

Η αλλαγή αυτών των συσχετισμών και συχνά η κατεύθυνσή τους, σ' ό,τι αφορά την προσχολική εκπαίδευση, καθορίστηκαν τελικά από ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές, οι οποίες επέτρεψαν κατά κάποιον τρόπο τη δημιουργία παιδαγωγικών και διδακτικών αμαλαγμάτων στο χώρο του νηπιαγωγείου. Συχνά, λοιπόν, ανευρίσκονται και συνυπάρχουν τόσο παραδοσιακές αντιλήψεις και πρακτικές όσο και νεότερες εκδοχές για τη λειτουργία του νηπιαγωγείου, τη διδασκαλία και την αγωγή του νηπίου.

Μένει λοιπόν σήμερα, να διερευνηθεί πώς και από ποιους σκιαγραφείται το πρότυπο του νηπίου, πώς αποτυπώνεται στη στοχοθεσία και το περιεχόμενο του αναλυτικού προγράμματος για το νηπιαγωγείο και εάν και σε ποιο βαθμό υλοποιούνται οι επιταγές του Α.Π. στις αίθουσες των νηπιαγωγείων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Πηγές

α. Εκθέσεις επιθεώρησης νηπιαγωγών – νηπιαγωγείων Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Παραμυθιάς Νομού Θεσπρωτίας (1945-1981).

β. Νόμοι/Εγκύκλιοι:

Α.Ν. 129, 19 Σεπτεμβρίου 1967, “Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως και άλλων τινών διατάξεων” (ΦΕΚ 163/25-9-67, τχ. Α’).

Β.Δ. 494, 15 Ιουλίου 1962, “Περί του αναλυτικού Προγράμματος των Νηπιαγωγείων του Κράτους” (ΦΕΚ 124/9-8-62, τχ. Α’).

Διαταγή του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, υπ’ αρ. 139177/11-12-1954, “Περί καθορισμού ενασχολήσεων, παιδιών και ασκήσεων νηπίων εν τοις νηπιαγωγείοις”.

Εγκύκλιος της Επιθεωρήσεως Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Παραμυθιάς υπ’ αριθ. 66, αρ. πρωτ. 3384/13-10-69, “Ενίσχυσις έργου Οδηγισμού- Προσκοπισμού”.

Εγκύκλιος της Επιθεωρήσεως Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Παραμυθιάς υπ’ αριθ. 67, αρ. πρωτ. 3382/21-10-69, “Εορτασμός του θρυλικού ΟΧΙ”.

Εγκύκλιος της Επιθεωρήσεως Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Παραμυθιάς υπ’ αριθ. 72, αρ. πρωτ. 3498/30-10-69, “Περί των Κατηχητικών Σχολείων”.

Εγκύκλιος της Επιθεωρήσεως Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Παραμυθιάς, υπ. αρ. 18, αρ. πρωτ. 971/27-4-1971 “Παρέχονται οδηγία”.

Εγκύκλιος του ΥΠ.Ε.Π.Θ., υπ’ αριθ. 56389/28-4-1972, “Η σημασία του κουκλοθεάτρου”.

Εγκύκλιος του ΥΠ.Ε.Π.Θ., υπ’ αριθ. 351.7/Δ.1550/15-1-1982, “Περί αναστολής επιθεωρήσεως και αξιολογήσεως του διδακτικού προσωπικού”.

Βιβλιογραφία

Apple, M. W. (1986). *Ιδεολογία και αναλυτικά προγράμματα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Αριές, Φ. (1990). *Αιώνες παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος.

Βασιλού–Παπαγεωργίου, Β. (1996). *Το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Ο ρόλος της ΟΛΜΕ και της ΔΟΕ στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976*. Αθήνα: Πατάκης.

- Bernstein, B. (1991). *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Δημαράς, Α. (1986). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε* (τόμ. 2). Αθήνα: Ερμής.
- Θεοδώρου, Β. & Κοντογιάννη, Β. (1999). *Το παιδί στη νεοελληνική κοινωνία, 19^{ος} -20^{ος} αιώνας, αξίες, αναπαραστάσεις, αποτυπώσεις*. Αθήνα: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Επιστημών Αγωγής και Ε.Λ.Ι.Α.
- Luc, J. N. (1997). *L' Invention du jeune enfant. De la salle d'asile à l' école maternelle*. Paris: Belin.
- Mialaret, G. & Isambert-Jamati, V. (1999). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Στο G. Mialaret, *Εισαγωγή στις επιστήμες της αγωγής* (σ. 66-67). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Ντεμόζ, Λ. (1977). *Η ιστορία της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος.
- Παπαδημητρίου, Στ. (2006). *Εθνικός και κοινωνικός ρόλος του Νηπιαγωγείου (Η περίπτωση του Νομού Θεσπρωτίας: 1949-1982)*. Ιωάννινα: Τμήμα Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Plaisance, E. (1986). *L' enfant, la maternelle, la société*. Paris: PUF.
- Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου (1986). *Η Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας* (α' και β' τόμος). Αθήνα: ΓΓΝΓ.
- ΠΣΝ (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου 1ο Μέρος. Παιδαγωγικό πλαίσιο και αρχές προγράμματος σπουδών Νηπιαγωγείου*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε από: <http://ebooks.edu.gr/2013/newps.php>.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το νηπιαγωγείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Σβορώνος, Ν. Γ. (1994). *Επισκόπηση της ελληνικής ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Φραγκουδάκη, Α. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Χαρίτος, Χ. Γ. (1996). *Το ελληνικό Νηπιαγωγείο και οι ρίζες του*. Αθήνα: Gutenberg.

Στοιχεία Επικοινωνίας:

Σταματία Παπαδημητρίου, strapadi@sch.gr